

PRZEPADEK I ŚRODKI KOMPENSACYJNE

mgr Alicja Limburska

Kompensacja wyrządzonej przestępstwem szkody jest jedną z podstawowych funkcji prawa karnego.

Od 2015 r. przepadek i środki kompensacyjne stanowią odrębny od środków karnych rodzaj reakcji na popełnienie przestępstwa. Taki zabieg legislacyjny podkreśla doniosłość potrzeby naprawienia szkody przez sprawcę i pozwala w sposób pełniejszy na urzeczywistnienie prawnokarnej ochrony praw pokrzywdzonych.

PRZEPADEK

Przepadek nie jest ani środkiem karnym ani środkiem kompensacyjnym. Stanowi on **swoisty rodzaj reakcji karnej**.

Istotą przepadku jest **przejęcie na własność Skarbu Państwa pewnych składników majątkowych znajdujących się w dyspozycji sprawcy**.

Przepadek ma przede wszystkim na celu pozbawienie sprawcy przedmiotów i korzyści uzyskanych z przestępstwa oraz przedmiotów, które posłużyły do popełnienia przestępstwa – ma on uczynić popełnianie przestępstw nieopłacalnym.

Może być orzekany obligatoryjnie bądź fakultatywnie w zależności od tego, co w konkretnym przypadku stanowi ustawa.

PRZEPADEK PRZEDMIOTÓW

- 1) przepadek przedmiotów pochodzących bezpośrednio z przestępstwa → *zawsze obligatoryjny*
- 2) przepadek przedmiotów, które służyły lub były przeznaczone do popełnienia przestępstwa → *co do zasady fakultatywny, lecz może być obligatoryjny*
- 3) przepadek przedmiotów, których dotyczy zakaz wytwarzania, posiadania, obrotu, przesyłania, przenoszenia lub przewozu określonych przedmiotów (w przypadku skazania za przestępstwo polegające na naruszeniu tego zakazu) → *co do zasady fakultatywny, lecz może być obligatoryjny*

Jeżeli orzeczenie przepadku określonego w pkt. 1 lub 2 nie jest możliwe, sąd może orzec **przepadek równowartości przedmiotów** pochodzących bezpośrednio z przestępstwa lub przedmiotów, które służyły lub były przeznaczone do popełnienia przestępstwa.

Przepadku przedmiotów określonych w pkt. 1 lub 2 nie orzeka się, jeżeli podlegają one zwrotowi pokrzywdzonemu lub innemu uprawnionemu podmiotowi.

Jeżeli orzeczenie przepadku określonego w pkt. 2 byłoby niewspółmierne do wagi popełnionego czynu, sąd zamiast przepadku może orzec nawiązkę na rzecz Skarbu Państwa.

PRZEPADEK KORZYŚCI

Jeżeli sprawca osiągnął z popełnienia przestępstwa, chociażby pośrednio, korzyść majątkową niepodlegającą przypadkowi przedmiotów, sąd orzeka (obligatoryjnie!) przepadek takiej korzyści albo jej równowartości.

Przepadek równowartości korzyści możliwy jest tylko wtedy, gdy ze względów faktycznych bądź prawnych nie jest możliwy przepadek korzyści. Równowartość nie musi stanowić określonej kwoty pieniężnej, ale może obejmować przedmioty lub prawa majątkowe.

Przepadku korzyści nie orzeka się w całości lub w części, jeżeli korzyść lub jej równowartość podlega zwrotowi pokrzywdzonemu lub innemu podmiotowi.

Za korzyść majątkową osiągniętą z popełnienia przestępstwa uważa się także pożytki z rzeczy lub praw stanowiących tę korzyść.

Uwaga na wzruszalne domniemanie w zakresie pochodzenia korzyści z przestępstwa
– przeczytać art. 45 § 2 i 3 k.k.!!

PRZEPADEK PRZEDSIĘBIORSTWA

W razie skazania za przestępstwo, z którego popełnienia sprawca osiągnął, chociażby pośrednio, korzyść majątkową znacznej wartości, sąd może orzec przepadek przedsiębiorstwa (bądź jego równowartości):

- a) stanowiącego własność sprawcy – jeżeli przedsiębiorstwo służyło do popełnienia tego przestępstwa lub ukrycia osiągniętej z niego korzyści
- b) niestanowiącego własności sprawcy – jeżeli przedsiębiorstwo służyło do popełnienia tego przestępstwa lub ukrycia osiągniętej z niego korzyści, a jego właściciel chciał, aby przedsiębiorstwo służyło do popełnienia tego przestępstwa lub ukrycia osiągniętej z niego korzyści albo, przewidując taką możliwość, na to się godził.

Przepadek przedsiębiorstwa orzeka się z uwzględnieniem woli i świadomości każdego ze współwłaścicieli i w ich granicach.

Przypadku przedsiębiorstwa nie orzeka się:

- jeżeli byłoby to niewspółmierne do wagi popełnionego przestępstwa, stopnia zawinienia oskarżonego lub motywacji i sposobu zachowania się właściciela przedsiębiorstwa
- jeżeli szkoda wyrządzona przestępstwem lub wartość ukrytej korzyści nie jest znaczna wobec rozmiaru działalności przedsiębiorstwa

Przepadek można orzec nie tylko w wyroku skazującym.

Sąd może orzec przepadek nawet wtedy, gdy społeczna szkodliwość czynu jest znikoma (a zatem czyn nie stanowił przestępstwa), a także w razie warunkowego umorzenia postępowania lub stwierdzenia, że sprawca dopuścił się czynu zabronionego w stanie niepoczytalności albo jeżeli zachodzi inna okoliczność wyłączająca ukaranie sprawcy czynu zabronionego.

Jeżeli zebrane dowody wskazują, że w razie skazania zostałby orzeczone przepadek, sąd może go orzec także w razie śmierci sprawcy, umorzenia postępowania z powodu jego niewykrycia, a także w przypadku zawieszenia postępowania w sprawie, w której nie można ująć oskarżonego albo oskarżony nie może brać udziału w postępowaniu z powodu choroby psychicznej lub innej ciężkiej choroby.

Przepadek ma zatem **niezwykle szeroki zakres zastosowania**, a to przede wszystkim z uwagi na fakt, że jego stosowanie skutkuje przychodem dla Skarbu Państwa.

ŚRODKI KOMPENSACYJNE

Ten rodzaj środków reakcji karnej skupia się na kompensacji, a zatem na naprawieniu szkód wyrządzonych przez sprawcę. W tym przypadku represja schodzi na plan dalszy.

1) OBOWIĄZEK NAPRAWIENIA SZKODY LUB ZADOŚĆUCZYNIENIA ZA DOZNANĄ KRZYWDĘ

- orzeczenie tego środka jest co do zasady fakultatywne, jednak **na wniosek pokrzywdzonego lub innej osoby uprawnionej sąd ma obowiązek nałożyć go na sprawcę!**
- obowiązek ten może dotyczyć całości bądź części szkody/krzywdy
- orzekając ten środek sąd stosuje przepisy prawa cywilnego (poza przepisami o rencie) → oznacza to po pierwsze, że ta instytucja ma w pełni charakter cywilnoprawny, a po drugie, że obowiązek naprawienia szkody może obejmować zarówno doznaną faktycznie szkodę, jak i utracone przez pokrzywdzonego korzyści

Jeżeli orzeczenie powyższego obowiązku jest znacznie utrudnione – w szczególności gdy nie sposób określić rozmiaru wyrządzonej przez sprawcę szkody – sąd może zamiast tego orzec **nawiązkę w wysokości do 200 000 zł** na rzecz pokrzywdzonego.

W razie śmierci pokrzywdzonego w wyniku popełnionego przez skazanego przestępstwa sąd może orzec nawiązkę na rzecz osoby najbliższej, której sytuacja życiowa wskutek śmierci pokrzywdzonego uległa znacznemu pogorszeniu.

Fakt orzeczenia tego środka kompensacyjnego **nie stoi na przeszkodzie** dochodzeniu niezaspokojonej części roszczenia przez pokrzywdzonego w drodze postępowania cywilnego!!

Co również istotne, art. 56 k.k. wyłącza stosowanie dyrektyw wymiaru kary w stosunku do tego środka kompensacyjnego. Oznacza to, że nałożony na sprawcę obowiązek naprawienia szkody czy zadośćuczynienia może w niektórych przypadkach przewyższać stopień winy – taka sytuacja jest w pełni dopuszczalna!

NAWIĄZKA

Nawiązka to środek kompensacyjny polegający na obowiązku zapłaty określonej sumy pieniężnej na rzecz wskazanego w wyroku podmiotu. Co do zasady nawiązkę orzeka się **w wysokości do 100 000 zł**, chyba że przepis szczególny stanowi inaczej. Poza wskazanymi poniżej podstawami z art. 47 k.k. podstawy prawne orzekania nawiązki znaleźć można również w przepisach szczególnych (np. 46 § 2, 212 § 3, 216 § 4 k.k.)

- a) nawiązka wobec sprawcy umyślnego przestępstwa przeciwko życiu lub zdrowiu albo innego przestępstwa umyślnego, którego skutkiem jest śmierć człowieka, ciężki uszczerbek na zdrowiu, naruszenie czynności narządu ciała lub rozstrój zdrowia na rzecz Funduszu Pomocy Pokrzywdzonym oraz Pomocy Postpenitencjarnej (fakultatywna)
- b) nawiązka wobec sprawcy przestępstwa przeciwko środowisku na rzecz Narodowego Funduszu Ochrony Środowiska i Gospodarki Wodnej (fakultatywna)
- c) nawiązka wobec sprawcy przestępstwa spowodowania katastrofy komunikacyjnej lub niebezpieczeństwa takiej katastrofy albo wypadku komunikacyjnego, jeżeli sprawca był w stanie nietrzeźwości lub pod wpływem środka odurzającego lub zbiegł z miejsca zdarzenia, na rzecz pokrzywdzonego albo na rzecz osoby najbliższej, której sytuacja życiowa wskutek śmierci pokrzywdzonego uległa znacznemu pogorszeniu (**obligatoryjna!**) → jeśli ustalenie takiej osoby nie jest możliwe, sąd orzeka nawiązkę w wysokości co najmniej 10 000 zł na rzecz Funduszu Pomocy Pokrzywdzonym oraz Pomocy Postpenitencjarnej

Proszę o zapoznanie się z treścią art. 44 – 48 k.k.

Dodatkowa nieobowiązkowa literatura:

- E. Hryniewicz-Lach, *Kompensacja szkód i krzywd w prawie karnym*, „Prokuratura i prawo” 2016, nr 3 (dostępne online)